

Francesc Torralba

No hi ha paraules

Assumir la mort d'un fill

arallibres

A la memòria del meu fill, Oriol (1997-2023)

Taula

<i>Pròleg</i>	13
I. El darrer dia del meu fill. <i>Aquell 14 d'agost de 2023</i> ...	25
II. <i>Aprenentatges difícils</i>	49
Experiència i autoritat	51
Fets i esdeveniments	57
Les fronteres del llenguatge.	63
La situació-límit	73
Presència i absència	77
Relativitat i transcendència.	83
Aferrament, sofriment i amor.	89
De la ira a la resignació infinita	97
La potència emocional dels símbols	103
Proximitat i contigüitat	107
El valor terapèutic del ritual	115
Afrontament i evasió	121
El dol, la riulla i la culpa	127
L'experiència de la gratitud	131
III. <i>Les paraules del filòsof</i>	137
La seva mort és una partença silenciosa	141
La seriositat irromp en l'escenari	147

Envaït per la tristesa.....	153
Anhel d'eternitat.....	159
L'antídot a la desesperació.....	163
L'eternitat en el temps.....	167
La saviesa de la vida.....	171
Crida't a tu mateix: Tu no ets mort!.....	175
La mort dona força vital.....	181
Cada hora és infinitament preciosa.....	185
La mort ens fa a tots iguals.....	189
Certesa i incertesa.....	193
La mort és un astorador enigma.....	197
Viure cada dia com si fos el darrer.....	201
<i>Epíleg</i> . Humilitat, compassió, magnanimitat.....	205

Pròleg

El meu fill Oriol va morir en un accident de muntanya al Parc Nacional dels Picos de Europa el catorze d'agost del 2023. Tenia vint-i-sis anys. Vaig passar el darrer dia de la seva vida amb ell i vaig viure en primera persona el seu decés.

No és fàcil fer una semblança objectiva del meu fill.

Era un jove ple d'energia, treballador i responsable, fidel als seus amics i sentia vertadera devoció per les seves germanes i pels seus pares. Feia cinc anys que tenia parella i tenien plans de futur. Gaudia de la bicicleta, de la muntanya, de la naturalesa en estat pur.

Sentia el batec de la vida amb molta força i governava meticulosament el seu temps per dedicar-lo a allò que més l'omplia. Era murri, especialment dotat per a l'economia i les finances i amb un sentit de l'humor subtil i perspicaç. Rigorós en el treball, s'exigia molt a si mateix, però també sabia gaudir de la festa i de la nit. Contingut en el terreny emocional, tendia a amagar els seus sentiments sota una cuirassa d'acer, però tenia un cor immens. Era poc tolerant a la frustració i quan s'esdevenia una contrarietat, tenia força dificultats per encaixar-la i transformar-la en positiu.

La mort va irrompre al bell mig de la seva vida i ens va deixar a tots els qui l'estimàvem en una immensa buidor, en un estat d'enyorança que res ni ningú no ha pogut omplir.

Em dispo, en aquest llibre, a narrar aquesta experiència i la vivència del dol. He de confessar que és un objectiu ben complex. Des dels vint-i-dos anys que escric llibres, però mai no he afrontat una qüestió que m'afecti tan endins.

Algú es preguntarà per què ho vull fer. He deixat passar temps des del tràgic esdeveniment i, si bé el temps no ho cura tot, sí que permet posar-hi distància perquè el riu d'emocions es transformi i canviï de fesomia. Amb el decurs dels mesos, la ment s'aclareix, el cor s'aquieta i l'ànima respira. Fins que no he assolit aquesta tranquil·litat anímica no m'he vist amb cor d'endrecar els pensaments, fer memòria d'ell i plasmar-ho en paraules.

No vull burxar en el dolor. Soc el primer interessat a girar full, però justament per girar-lo, m'he sentit cridat a escriure aquest llibre. Les ferides emocionals s'han de deixar assecar al sol. Solament així es fa crosta, s'assequen i, finalment, es curen, encara que deixen una marca a la pell, una cicatriu que cada cop que l'observem evoca el sofriment viscut.

Hi ha diverses raons que m'han portat a la narració d'aquest testimoni tan personal. L'escriptura és una manera d'alliberar l'angoixa. Cadascú té la seva vàlvula d'escapament. Hi ha qui canta, hi ha qui pinta, hi ha qui plora desconsolat per les muntanyes. Hi ha tantes vies com persones i, a més a més, no són excloents les unes de les altres.

Des de fa anys, he trobat en l'escriptura una manera de destil·lar les emocions més difícils de digerir i de pair intel·lectualment. Descriure els fets que vaig viure i els pensaments i sentiments que des del fatídic episodi m'han envaït fins al moment actual és un exercici alliberador. Sento que si no pogués escriure, podria arribar a explotar. Escriure aquest llibre, per tant, no és cap luxe; per a mi és una necessitat.

Hi ha qui troba refugi en la conversa. Necessita un interlocutor per buidar-se, per alliberar la càrrega que porta a dins. No és un mal camí, aquest, jo mateix l'he transitat durant aquests mesos, però requereix algú que sàpiga escoltar i que disposi de temps i de voluntat per assegurar-se davant del testimoni ferit i acollir el seu relat. No és fàcil trobar un interlocutor d'aquesta qualitat, que resti mut i contingui tot el que ell pateix durant un parèntesi de temps. Qui el té, té un tresor.

L'escriptura, com la conversa, també és una forma de descàrrega, però no la deixem caure a una persona visible, de carn i ossos, sinó a un interlocutor invisible, el lector, que amablement acull aquest feix de pensaments i sentiments.

Escriure és com llançar una ampolla al mar amb un missatge enrotllat a dins. No sabem si arribarà a alguna platja, si serà llegit per algú. En cas que així sigui, tampoc no sabem qui és, ni si les paraules que hem evocat tindran ressonància en ell. Tant de bo sigui així i li faci bé.

Independentment de la recepció que tingui, però, el sol fet d'escriure el missatge i de ficar-lo dins de l'ampolla és ja catàrtic. L'escriptura és un mode de posar distància als fets per poder examinar-los i valorar-los amb més deteniment. Un escriptor és un espectador que abandona, provisionalment, la seva faceta d'actor per veure's a si mateix a distància, per obrir un parèntesi en el temps i aturar el curs de la vida. És un exercici introspectiu.

En escriure, rememoro el darrer dia que vaig viure amb ell. Només així puc salvar el record del naufragi que sempre comporta el pas del temps i mantenir vius certs detalls i moments que vam compartir.

He escrit aquest llibre com un homenatge al meu fill. És una manera d'expressar la gratitud que sento pel fet d'haver-lo

tingut durant la seva curta vida. És un tribut que li dec i que també dec als seus amics. També vull que ells sàpiguen fil per randa com va ser el darrer dia del seu amic.

Recordar és tornar a passar pel cor el que hem viscut. Rememorar no és una acció neutra des d'un punt de vista emocional. De vegades és un acte no intencional que es produeix sense haver-ho decidit. Una olor, una imatge, un sabor o una música que irromp al cotxe mentre conduïm enllaça, prodigiosament, la ment amb un episodi viscut. Aquest retorn té lloc en el moment més imprevist.

Rememorar, però, també pot ser un acte intencional quan decidim fer-ho a partir d'un moviment lliure de la voluntat. Evocar el darrer dia de vida del meu fill és dolorós. D'una banda, perquè activa la memòria d'una partida traumàtica, d'una presència que s'ha fos. És un glop amarg, difícil d'empassar. D'altra banda, però, és agradable, encara que pugui semblar paradoxal. Pensar en ell en plena vitalitat i energia, somrient, és un bàlsam per a l'ànima turmentada; i, tanmateix, fa més manifesta que mai la seva absència.

La pregunta pel sentit d'aquesta mort i d'aquesta vida ha repicat dins del meu cap durant tots aquests mesos. Mai com ara no havia llançat tants interrogants al cel. No tinc una resposta concloent, però crec que el que fa valuosa una vida no és el temps viscut, sinó el bé que ha generat, la bellesa que ha creat mentre hi era. El meu fill va tenir una vida breu, però va fer molt de bé, i molts amics li ho agraeixen.

Aquesta obra no l'he volgut fer a cop calent. Un llibre no ha de ser un abocador emocional, ni un cubell de ressentiment i d'ira contra la vida. Les paraules tenen poder. Ben relligades tenen capaci-

tat per enlairar l'esperit i curar ferides de l'ànima, però quan són escopides des de la foscor, el malestar i la injustícia contra la vida són com esmolets que cremen. L'escriptura és un exercici que ha d'ajudar a desllorigar el que està embolicat, a aclarir el que vivim tèrbolament. Un llibre, tal com el concebo jo, ha de ser alliberador i edificant, però no solament per al qui l'escriu, sinó també per a qui té la paciència de llegir-lo amb calma. Tinc l'esperança que els pensaments que expresso en aquesta obra siguin fecunds per a les persones que han viscut o viuen situacions semblants.

No pretenc, però, ensenyar res a ningú. No aspiro a tenir autoritat acadèmica o doctrinal. Soc professor, passo gran part de la meua vida a l'aula, ensenyant, però en aquest text no pretenc dictar cap lliçó, sinó compartir l'humil exemple d'un pare que ha viscut la mort traumàtica del seu fill i que intenta expressar-ho amb paraules.

No soc l'única persona que ha viscut una experiència com aquesta. Des de fa mesos, persones conegudes i desconegudes m'han narrat vivències semblants, m'han regalat generosament els seus testimonis i m'han animat a escriure el meu relat. No hi ha fórmules màgiques, ni protocols d'acció per assumir una experiència-límit com la que he viscut, però el testimoni de l'altre ajuda a afrontar la pròpia situació, perquè ningú no neix ensenyat i quan el petit món que ens sosté s'esfondra, tots ens trobem igualment perduts i trencats.

Al llarg d'aquest llibre no empraré el plural majestàtic. Fora més cortès i elegant des d'un punt de vista narratiu, però el que tracto aquí és tan íntim i personal, que no em puc perdre en la primera persona del plural. Parlo del que m'ha passat, de com ho he viscut, de com ho he anat digerint emocionalment. Escric des del cor.

Si aquest llibre pot ser útil a pares i mares que estant passant o han passat pel tràngol de la mort d'un fill o d'una filla, haurà valgut la pena escriure'l. Si no és així, també haurà tingut el seu valor, perquè m'ha permès posar ordre a un munt de pensaments i d'emocions que formen un nus a la gola i que, a través de l'escriptura, he anat deslligant.

La narració exigeix endreçar mentalment les vivències, enllaçar-les una darrere les altres i cercar-hi algun sentit. No sempre és possible trobar l'escletxa del significat. La temptació de sucumbir a l'absurd i recrear-s'hi sempre està a l'aguait. Quan aquesta caiguda té lloc, destil·lem una escriptura plena de ràbia, de rancor contra la vida que no solament no edifica l'esperit, sinó que enverina l'ànima del qui l'escriu i del qui la llegeix.

He escrit sobre la mort algunes vegades tant en un pla abstracte com vivencial. Fins al dia d'avui, he publicat dos llibres sobre la qüestió per excel·lència: *Plantar cara a la mort* (2009) i *Paraules de consol. En la mort d'un ésser estimat* (2020).

No em desdic del que vaig relatar en aquests textos. No tinc motius per esmenar la plana, però la mort d'un fill és una experiència que transcendeix tot el que allí vaig apuntar. Per això hi he meditat de nou.

La mort és el gran tabú del nostre temps. Hi vivim d'esquena, com si no haguéssim de passar-la nosaltres sinó només els altres, la resta, els desconeguts, els qui estan més enllà del nostre cercle íntim. I, no obstant això, la mort irromp enmig de la festa de la vida per endur-se els éssers que més estimem. És així i no hi podem fer més. Amagar-la, ocultar-la o emmascarar-la són pràctiques del tot estèrils perquè, tard o d'hora, fa acte de presència.

Afrontar aquest tabú és arriscat i és molt difícil de sortir-ne ben parat. No ens plau ni escriure ni llegir sobre la mort i, encara menys, que algú ens recordi que hem de morir. I, no obstant això, només és possible viure amb plena consciència si assumim els límits de la pròpia vida: el naixement i la mort.

He repensat força vegades el títol de l'obra que ara presento: *No hi ha paraules*. Quan mor un fill jove, ple de vida i de projectes, ens quedem sense mots, erms de paraules. No sabem què dir-nos, ni com consolar-nos. Qualsevulla expressió verbal és vana en relació amb la intensitat del sofriment que experimentem. No hi ha paraules.

No hi ha paraules per pal·liar el patiment infinit que causa. La mort d'un fill deixa un esvoranc en l'ànima que cap paraula pot omplir. Així ho he expressat als meus amics quan em pregunten com estic, però també ells m'ho han dit a mi quan han intentat conhortar-me amb la seva companyia. No hi ha paraules. També ells experimenten aquesta impotència verbal i això els fa patir. Ens dol no poder ajudar els qui estimem i no saber com calmar el seu patiment. Ens fa sentir perduts i vulnerables.

És cert que no hi ha paraules per expressar amb exactitud el meu dolor, però hi ha gestos que poden ser tan significatius o més que les paraules. Hi ha abraçades, carícies, petons, llàgrimes, sanglots, sospirs i mirades de complicitat. Són jocs de llenguatge que comuniquen una proximitat emocional que les paraules no sempre aconsegueixen transmetre.

No he escrit el verb *superar* en el subtítol del llibre. M'he decantat per *assumir*, perquè estic convençut que mai no se supera la mort d'un fill. Per anys que passin, mai no ens refem d'una experiència d'aquesta naturalesa. S'aprèn a viure amb

ella, a conviure amb la seva absència, a teixir cada dia el seu record i l'esperança de retrobar-lo en una altra dimensió.

Se supera un examen, una prova, unes oposicions, però no se supera la mort d'un ésser estimat. *Assumir* és el verb més escaient perquè significa, textualment, *prendre sobre si mateix, a compte seu*.

Té molta relació amb el verb *acceptar*, però a la vegada indica fer-s'ho propi, integrar-ho. *Assumir* quelcom és absorbir-ho tan endins de l'ésser que aquell esdeveniment acabi formant part indestriable de la persona. Quan assumim una situació, aquesta deixa de ser un element extrínsec, com un paràsit enganxat al tronc d'un arbre. Acaba essent part indestriable de la nostra naturalesa.

He dubtat d'escriure en el subtítol el verb *assimilar*. Des d'un punt de vista psicològic, *assimilar* és una activitat mental que consisteix a incorporar una situació a un esquema psíquic. Un *assimila*, per exemple, el divorci que està vivint o bé un fracàs laboral, però la mort d'un fill no és una situació que es pugui integrar en un marc conceptual, perquè ho desfà tot. És una absència radical que no se supera, ni s'*assimila*.

La persona que assumeix aquesta situació-límit es transforma. Deixa de ser qui era. També viu el dol per la vida que deixa de tenir. Imagina que la felicitat se li ha escapat per sempre més de l'horitzó i que la vida que li resta serà més trista i més grisa. *Assimilar* té un sentit intel·lectual, mentre que *assumir* té un significat cordial.

La mort d'un ésser estimat ens canvia profundament. Amb l'adveniment de la mort, ell ja no hi és, però el qui resta també deixa de ser-hi. Mai més serà com el d'abans. Haurà d'aprendre a viure sense la persona estimada, però també haurà d'accep-

tar-se a si mateix. Arran d'aquell esdeveniment, la seva vida serà diferent i ho haurà d'assumir. En el procés d'assimilació, el marc mental no canvia; mentre que en el d'assumpció, l'amfibrió deixa de ser qui era i es transforma.

Aquesta assumpció pot millorar-lo com a ésser humà, pot ser una ocasió per aprendre a viure la vida d'una altra manera. Per assolir aquesta fita, però, cal fer un llarg aprenentatge. També, però, pot enfonsar-lo en la foscor i quedar-s'hi indefinidament. Ningú no sap, a priori, com sortirà d'un tràngol així.

El dol és un procés llarg i difícil, sinusoidal, ple de paranys i de contrarietats. No en soc un especialista, ni pretenc ser-ho. Hi ha centenars de llibres i de monografies sobre la temàtica. Ens ajuden a comprendre les fases i els secrets moviments de l'ànima que es produeixen durant el procés, però cada dol és únic i diferent. El que he après és que les fases no són progressives, ni lineals. Hi ha salts, girs, retrocessos, estancaments i també instants de gran lucidesa mental i emocional.

El llibre que presento té tres parts.

La primera té forma de dietari. Narro, en primera persona i amb la màxima fidelitat i transparència de què he estat capaç, el darrer dia de vida del meu fill. Vaig ser l'únic testimoni d'aquella jornada, i per això sento el deure de deixar constància fil per randa de les vivències, les converses, els pensaments i les visions que vam compartir. No em vull recrear en detalls escabrosos. El sentit del pudor s'imposa en aquest tipus de descripcions. És el dietari d'un pare desfet pel dolor, d'un pare desconcertat i consternat que viu una experiència traumàtica. Aquell 14 d'agost de 2023 quedarà gravat, per sempre més, en la vida de tots els qui l'hem estimat. Any rere any el recorda-

rem, mentre la memòria no ens falli. Recordar els difunts és una obra d'amor i un deure de justícia.

Mentre són recordats, viuen en el nostre cor.

La segona part té com a títol *Aprenentatges difícils*. Hi exposo algunes lliçons apreses durant el procés de dol que tant de bo puguin ser valuoses per a persones que experimenten una situació anàloga.

Són lliçons que he anat aprenent a còpia d'esforç i de disciplina mental. Miro de narrar el ventall d'emocions que he experimentat durant tot aquest temps, des de la seva mort fins a l'hora present. Aquesta segona part, a diferència de la primera, té una dimensió intrapersonal, perquè no faig referència a fets concrets, sinó a vivències, a sentiments, a estats d'ànim que es viuen durant el procés de dol. La mort d'un ésser estimat és un *kairós*, un moment oportú per aprendre, una ocasió per reflexionar com vivim i per a què vivim. Obre la possibilitat d'un canvi en les nostres vides.

La tercera part té com a títol *Paraules del filòsof*. Hi recullo un conjunt de màximes de Søren Kierkegaard (1813-1855), el meu pensador de referència. Des dels divuit anys que el lleigeixo i rellegeixo assíduament. La seva obra és, per a mi, un doll d'inspiració, una font d'inquietud, però també de consolació.

Durant el temps de dol ha estat un camp de meditació de primer ordre. Rellegir, en silenci, els seus textos, m'ha ajudat a assumir la magnitud de la tragèdia i a contemplar la mort del meu fill des d'una perspectiva diferent.

Aquesta tercera part, de naturalesa eminentment filosòfica, inclou un conjunt de postil·les als seus pensaments. M'he apropiat a la seva obra, com un pelegrí assedegat que s'aboca a una font. He begut abundantment en les seves aigües i he ex-

tret lliçons que m'esperonen a viure d'una manera nova. M'ha fet veure com la mort d'un ésser estimat, fins i tot la d'un fill, pot ser una ocasió per créixer espiritualment, per viure amb més intensitat i gratitud la vida.

Finalment, el llibre clou amb un epíleg. No és una conclusió; és una lliçó de vida. La mort d'un ésser estimat ens fa més humils, més magnànims i compassius. Ens confronta a allò que és essencial, ens posa un mirall al davant i ens exigeix repensar *com vivim i per a què vivim*. La mort aixeca tots els vels. El personatge no pot amagar-se més, s'ha de treure la màscara i afrontar-se sense excuses.

És una ocasió per renéixer.